

אומנות או אומנות

בשבועיים האחרונים התוודענו לחברי קבוצת 'אוליפו' ולסגנונם המיוחד. השבוע, ננסה להבין את ענינו של סגנון כתיבה זה, בעזרת שני חיבורים, פרי עטם של עינת ליבשיץ ואמוץ גלעד, הדנים בכך בגיליון האחרון של 'הו!' (כתב עת צעיר לענייני ספרות).

כאשר אנו קוראים סיפור, מאזינים למוזיקה, או צופים בסרט, אנו מבקשים, בראש ובראשונה, חוויה מעניינת ומהנה. אך בצד ההנאה, קיימת תמיד נטייה טבעית לחפש איזה רעיון, רגשות ותחושות, אותן מנסה הכותב להביע ביצירתו. וכאן המקום לשאול, האין זה יומרני לצפות כי ניתן להעביר מכלול שלם של תחושות, רעיונות וכוונות מעולמו הפנימי של אדם אחד אל עולמו הפנימי של אדם אחר? האם תחושותיו של הכותב ניתנות להיתרגם במלואן למילים ומשפטים? ואף אם כך הדבר, האם המשמעות הטמונה במילים תפוענה בהכרח, על כל גווניה, על ידי כל אחד מהקוראים? יש שהתמודדו עם מוגבלות זו במיקוד משמעות היצירה בקורא, המפרש אותה על פי תחושותיו הוא, במנותק מכוונת הכותב. חברי 'אוליפו' בחרו בדרך אחרת: אם יש משמעות ליצירה אנושית, הרי שהיא באה לידי ביטוי בצורה ולא בתוכן. השפה אינה מדברת רק במשמעויות, בתיאורים של חפצים או רגשות, אלא גם בסממנים 'חיצוניים', באותיות ובמילים, בצורה שלהן, בצליל שהן יוצרים, בסדר ובאורך שלהם, במיקום שלהם, וכן הלאה.

גישה זו מתאימה להלך הרוח הפוסט-מודרניסטי, שהזעזוע מזוועות המאה העשרים, ובראשן השואה, הובילוהו לייאוש מהתקווה של המודרניזם כי ביכולת התבונה והתרבות להפוך את העולם והאנושות לטובים יותר. כהמשך להלך רוח זה, ניתן גם לראות בסגנון ה'אוליפו' ניסיון להפוך את מעשה האומנות לפעולה מכאנית אוטומטית, ועל ידי כך לשחרר את היצירה מהתלות ב'אומנים' בעלי 'שאר רוח' החיים בעולם 'תרבותי' ו'נאורי', והמסוגלים בד בבד לתמוך בזוועות הנאצים. מכאן ואילך תהפוך היצירה למעשה אומנות טכני, הנגזר, מכאנית, מחוקים שרירותיים.

לסיום אזכיר את הרקע המתמטי של חברי 'אוליפו'. בניגוד למדען או להיסטוריון המנסים לנסח חוקים וכללים כדי להסביר את התופעות הנגלות לעיניהם, מתבונן המתמטיקאי בעולם כשהוא חמוש כבר מראש במבנים מתמטיים, וכל ענינו הוא בהתאמת עולם התופעות לאחד המבנים המופשטים שברשותו (ויפה תאר זאת בבהירות הרב סלובייצ'יק בחיבורו 'איש ההלכה'). יתרה מזאת, השפה המתמטית הינה חסכונית, וביכולתה לתאר עולמות עשירים ואינסופיים באוסף מצומצם של סימנים וכללים (לדוגמא, ניתן לתאר על ידי המספר '1' ופעולת החיבור, את כל המספרים השלמים החיוביים). גם חברי 'אוליפו' כתבו יצירות שנוסחו לעיתים בחסכנות (כמו ההימנעות הזכורה לטוב מכל אות ניקוד זולת 'e'), המותאמות לאילוצים ומבנים שהוכתבו מראש.

האם סוג כזה של ספרות הינו בהכרח משעמם ו'טכני'? ממש לא! את הדיון בקבוצת 'אוליפו' נחתום בשבוע הבא בסקירת ספרו המופתי של ז'ורז' פרק: 'החיים – הוראות שימוש'.